

RÉGI MAGYAR DRÁMAI EMLÉKEK
XVIII. SZÁZAD

6/2.

Sorozatszerkesztők

DEMETER JÚLIA, KILIÁN ISTVÁN, PINTÉR MÁRTA ZSUZSANNA

FERENCES ISKOLADRÁMÁK II.

Csíksomlyói passiójátékok 1740–1750

Szerkesztette

DEMETER JÚLIA
PINTÉR MÁRTA ZSUZSANNA

Sajtó alá rendezte

DEMETER JÚLIA
KILIÁN ISTVÁN
MEDGYESY S. NORBERT
PINTÉR MÁRTA ZSUZSANNA
KŐVÁRI RÉKA (zene)
MISKEI ANTAL (latin szöveg)

BALASSI KIADÓ
BUDAPEST

A kötet a Nemzeti Kutatási, Fejlesztési és Innovációs Hivatal
támogatásával jött létre
(Témaszám: K 119865)

A Magyar Tudományos Akadémia Textológiai Munkabizottsága által elismert
kritikai szövegkiadás-sorozat

A könyv megjelenését támogatta

MAGYAR MŰVÉSZETI
AKADÉMIA

ERDÉLY ÖRÖKSÉGE ALAPÍTVÁNY

Lektorálta
HORVÁTH MÓNIKA

A jegyzeteket angolra fordította
GYÁRFÁS VERA

Kottagrafika
PÁLÓCZY KRISZTINA

© Demeter Júlia, Kilián István, Medgyesy S. Norbert,
Pintér Márta Zsuzsanna, Kővári Réka, Miskei Antal, 2021

ISBN 978-963-456-093-7

TARTALOM

Bevezető	7
Introduction	11
Felhasznált irodalom (Bibliography)	15
1. Kuna István László: <i>Passiójáték Mózes történetével</i> (Csíksomlyó, 1740. április 15. nagypéntek) Sajtó alá rendezte <i>Pintér Márta Zsuzsanna</i>	23
2. Kuna István László: <i>Jézus Krisztus szenvedéstörténete ószövetségi előképekkel és a hét főbűnnel</i> (Csíksomlyó, 1741. március 31. nagypéntek) Sajtó alá rendezte <i>Pintér Márta Zsuzsanna</i>	117
3. Kuna István László (?): <i>Androphilus áldozata: a megváltás allegóriája</i> (Csíksomlyó, 1742. március 23. nagypéntek) Sajtó alá rendezte <i>Demeter Júlia</i>	221
4. Keresztes Kelemen Bazil (?): <i>A halandó testbe öltözött halhatatlan Isten szenvedésének rövid bemutatása</i> (Csíksomlyó, 1743. április 12. nagypéntek) Sajtó alá rendezte <i>Medgyesy S. Norbert</i>	315
5. Fodor Ferenc Ambrus (?): <i>Passiójáték a világ teremtésével, Káin és Ábel, Mária Magdolna és az ifjú történetével</i> (Csíksomlyó, 1744. április 3. nagypéntek) Sajtó alá rendezte <i>Medgyesy S. Norbert</i>	367
6. Csergő Péter Krizogon: <i>Játék az uzsora fertelmes voltáról</i> (Csíksomlyó, 1745. április 16. nagypéntek) Sajtó alá rendezte <i>Demeter Júlia</i>	469
7. Péterffi István Márton (?): <i>Az igaz Messiás hirdetése</i> (Csíksomlyó, 1746. április 8. nagypéntek) Sajtó alá rendezte <i>Kilián István</i>	535
8. Petres Imre Zsigmond (?): <i>Áhitatos nagypénteki játék a bűnbeesés történetével</i> (Csíksomlyó, 1748. április 12. nagypéntek) Sajtó alá rendezte <i>Pintér Márta Zsuzsanna</i>	645
9. Bocskor Tamás Paulinus (?): <i>Crassianus tragédiája</i> (Csíksomlyó, 1749. április 4. nagypéntek) Sajtó alá rendezte <i>Demeter Júlia</i>	707

10. Csergő András Lőrinc (?): *A bűnös ifjú tragédiája*
(Csíksomlyó, 1754 [?] / 18. század közepe [?])
Sajtó alá rendezte *Demeter Júlia* 761
11. Ismeretlen szerző: *Úrnapi játék*
(Csíksomlyó, 18. század közepe)
Sajtó alá rendezte *Medgyesy S. Norbert* 819
12. Ismeretlen szerző: *Krisztus passiójának megjelenítése égi perrel és ördögökkel*
(Csíksomlyó, 1750–1767 között)
Sajtó alá rendezte *Pintér Márta Zsuzsanna* 835

11.

Ismeretlen szerző

ÚRNAPI JÁTÉK

Csíksomlyó,

18. század közepe

[SZEREPEK:

ANGELUS PRIMUS

ANGELUS SECUNDUS

ANGELUS TERTIUS

ANGELUS QUARTUS

ANGELUS QUINTUS

ANGELUS SEXTUS]

PRO FESTO CORPORIS CHRISTI

PROLOGUS¹

Kristus halálával meg váltatott nepség,
Ördög kötéléből fel szabadult kősség,
Ere a szent napra ide gyűlt nemzecség,
Ájítatos légy, mert itt van az Istenség.

5 Kihez, kérlek, járuly töredelmes szivel,
Mert meg váltot téged sok szenvedésével,
Ártatlan veretett drága szent testével,
Egesztagjaiból ki folt szent vérével.²

10 Mélyet eő néki sűrű köny hullással,
Töredelmességéből számozott sirással,
Kell eleget tenned nagy háládassal,³
Kötelességed szerent ohajtással.⁴

15 Mert tulajdon az eő formájára teged
Teremte felsége, s ada beléd lelked,
Mélyet hogy el vesztél, látvan veszedelmed,
Ki hoza pokolból, s vigasztalá szived.

20 De vízont melly sokszor eőtöt meg keserited,
Midőn szánszándékal a' bűnt cselekeded,
Test s világ s ördögnek hálójában ejtéd
Lelked, hogy az igaz utat nem követted.

Mind az által azért az mái szent napon
Megbeszélhetsz véle, ha áitatoson
Te magadban szállasz, mj utana jó módon⁵
Meg térsz, s által nem háksz a' parancsolaton.

¹ [A nyitó szöveg hiányzó címét pótoltuk.]

² vérével [Emendáltuk.]

³ kel eléget [Emendáltuk.]

⁴ köteletességed [Emendáltuk.]

⁵ magodban [Emendáltuk.]

STATIO PRIMA⁶

ANGELUS PRIMUS⁷

25 Térj ki hát bűnődből, ha üdvösségedet
Akarod keresni tibolgo elmédet,
Ted le a' világtól mulandó elmédet,
Fordicsd megváltódhoz igazán szivedett.

30 Ki ez szent óltáron maga testét osztja,
Igazán meg térő bűnösökhöz nyújtya,
Igasság szerető nepét táplálgatya,
Hogy elkárhoznék, maga gyámolitya.

35 Vigyáz, el ne veszze a' szép fényes eget,⁸
Hanem magasztalja a' szent Istenséget,
Szüntelen dicsirje ugyan eő felségét,
Őröketig tartó Istened mélyységét.

40 Az, méljet az ember soha meg nem foghatt,
Vagy elméje néki nem concipiálhat,
Az eő füleivel hasonlót nem halhat,⁹
És a' eő nyelvével sohaki nem mondhatt.

Azért, aki vóltál halalos vetekben,
S eddig az oráig undok vétkeidben,
Igaz gyonást, vallást tégy ma, kegyelmében
Viszen, s élsz eő véle örök dicsőségben.

ANGELUS SECUNDUS

45 Utáld meg a' te sok ocsmány vétkeidet,
Vetkeid mocskából tiszticsd meg lelkedett,
Penitentia által óld meg bűneidett,
Elnyerd kécségküvűl az üdvésségedett.

50 Az, méllyet ád néked az, aki itt vagyon,
Óltári szentcségben el rejtettve vagyon,
Valamint Menyékben Attya jobján vagyon,
Es kenyér színében szintén jelenvagyon.

⁶ [A szöveg folytatólagos, a statio jelölése hiányzik; pótoltuk.]

⁷ [Az angyalszereplők e jelenetben hiányzó sorszámát mindhárom esetben pótoltuk.]

⁸ <s>veszsze

⁹ halhat [Emendáltuk.]

ANGELUS TERTIUS

Deminek előtte arra a' szent gyónásra¹⁰
Mennél és készülnél bűnöd vallására
55 Töredelmés szivel vetked sirására,
Indulj, bűnös ember, elő számlálására.

Azután Christusnak drága szent testéhez,
Járulj tisztán elé, s eledeledhez,
A' szent háromságnak másod személyéhez,
60 Szűztől születetett Isten és emberhez.

STATIO SECUNDA

ANGELUS PRIMUS¹¹

Ez a' drága szent test lelkünk nehéz terhét
El veszi, s héljében maga szent kegyelmét
Adgya, és plántálja lelkünk drága kencsét,
Boldogságos Szűznek mehéből vett testét.

ANGELUS SECUNDUS

65 Azért bűnös népség, halgas szavainkra,
Ne vesd az elmédet te a bolondságra,
Ez világi csalárd mulandóságokra,
Hanem inkább tekéncs Christus oltárara!

ANGELUS TERTIUS

70 Mert itt van a' szent test e' szencség oltarán,
Méljet Christus szerzett végső vacsoráján,
Szent tánitványinak maga osztogatvan,
Emlekezetere ki adta igazán.

ANGELUS TERTIUS

75 Esztet beljegének nyilván nem mondotta,
Sőt, tanitványinak bizony testét adta,
Ezen szokot nekik eő maga mondotta:
Fogjátok testemet, egyétek, mondotta.

Méllet maga próbál Szent Pálnál illy szókkál,
Hogy ez az én testem s vérem bizonyosság,
Nem figura s pecsét, eszt tarcsad Szent Pállal,¹²
80 Mint Christus mondotta világos mondással.

¹⁰ szint [Emendáltuk.]

¹¹ [A hiányzó szerepnevet pótoltuk.]

¹² Szint [Emendáltuk.]

ANGELUS QUARTUS

Sokan ugyan ebben nagyon kételkednek,
Kenyér s bor szín alatt jelen letelenek,¹³
Nem hisznek Christusnak, hogy eő mindennek
Eledelül magát adgya hiveinek.

85 De ugyan szent Pálnak illy sokszor mondását,
A' többi kősztt azokért tanítást,
Uj testamentomról emlekesző szava,
*Nem czélozna ide bölcs okoskodása.*¹⁴

90 Ez a' pahár az uj testamentum vére,
A' mely ki öntettet ti üdvösségtekre,¹⁵
Ezért miveljetez én emlekezetemre,
Midőn jarondotok ennek vetelére.

95 Igyatok minyájan ebből a' pohárból,
Kit most nyujtok nektek irgalmosságomból,
Veletek közlendő szokot jo vóltomból,
Részesüljön ki ki ezen áldozatból.

100 Mert ez öntetik ki sokalt kedvéért,
Az egész világnak üdvözöléséért,
Rut czégéres vétkek le mosulásáért,
A' meg hólt lelkeknek fel támadásáért.

ANGELUS QUINTUS

Azért, keresztények, esztet meg higyétek,
Mert hitelt ennek nem adtok, el vesztek,
És olyaná, mint az őrdög rabja lesztek,
A' setét pokolnak fenekében estek.¹⁶

105 De minyájan esztet, hogy el kerülyétek,¹⁷
S ékes szavainak igazán higyetek,¹⁸
Az Anya szent egyház a' mit hivat néktek
Lelki attyák által, aszt jol hidgyétek.¹⁹

¹³ allat [Emendáltuk.]

¹⁴ nemczéloznaidebölcs [Emendáltuk.]

¹⁵ mély [Emendáltuk.]

¹⁶ esetek [Emendáltuk.]

¹⁷ estet kerülyetek [Emendáltuk.]

¹⁸ ikes [Emendáltuk.]

¹⁹ hidgyetek [Emendáltuk.]

110 Ugy lesztek Istennek igazán hivei,
Anyá szent egyháznak szent követői,
Bűnös lelkeknek meg üdvőzői,
A meg váltó Jesus nevét szentelőji.²⁰

STATIO TERTIA

ANGELUS SECUNDUS

115 Hogy az Christus itten bizony jelen vagyón,
Valamint Menyben Atya jobján vagyón,
Ugy ez Istenségben nyilván jelen vagyón,
Aki el nem hiszi, abban őrdóg vagyón.

120 Tehat, keresztények, mért hogy bizonyoson,
Kényér s bor szine alatt itt valóságoson,
Oltári szencsigben, hogy eő világosson
Jelen vagyón, szivből dicsirjúk hangoson.

Ugy hogy fogyatkozás senkiben ne légyen,
Hitelenség az eő szivében ne legyen,
Hogy a' gonosz Sátány konkolt ne hinthessen,
Szived hajlekában rabságra vihessen.

ANGELUS TERTIUS

125 Ah, mert nagy szerelme vólt Christus Jesusnak²¹
Az emberi nemzethez, hogy eő minyjunknak,
Suljos igájában szőrnyű rabságunknak,
Fáradot szüntelen sok a vakságunknak.

130 Mert vette vállára ez világ igáját,
Fáradhatatlanul hordosza nagy sulját,
Egész harmincz három esztendőök foljását
Töltötte mü kösztünk, s ugy oktatta igáját.

135 Végre a' keresztfán számtalan munkáját
Béfejezé ottan, hogy kővessük attyát,
Tanita bennünköt, mint kérjük malasztyát,
Utáljátok is hamis világ undókságát.

²⁰ szentelőj [Emendáltuk.]

²¹ mért [Emendáltuk.]

ANGELUS QUARTUS

De ennélis inkább meg álda bennünköt,
Mikor vég vácsorán hívá a' hiveit,
Magát feláldozván értünk, hogy lelkünket
140 Ez lelki étel táplálnok eltűnket.

ANGELUS QUARTUS

Mint kegyes pelikán, maga fiainak,
Mellyét ki szaggatta, s enni ád magvinak,
Szándakodik rajtok, látván sirankoznak,
El osztja egészen hasát tagjainak.

145 A Christus Jesus is szintén ugy cselekszet,
Kezein, labain értünk sok vert öntett,
Szent fején s oldalán nagy mély sebeket vett,
Ugy minkett, fiait, testevel éltetett.

ANGELUS QUINTUS

Nagy méltóságát mű hidgyűk Istennek,
150 E' Sacramentumban eő jelenletének,
Mert ha fényes ládáját Izrael népének,
Kellet tisztelni keményen mindennek:

Minél inkább szükség ezen nagy felsigne
Tiszteletet tenni s vetni mindeneknek,
155 A' frigynek szekrénye csak jele vólt ennek,
De már itt jelen van szent fia Istennek.

ANGELUS SEXTUS

Tisztellyük hát Kristust egő szeretettel,²²
Imádgjuk és aldgjuk itten rettegessel,
Lám, a'z Angyalok is eszt nagy félelemel,²³
160 Imádgjuk azokért arczával és szemmel.

Renddel udvarolják a szent Archangalok,
Térdeket meghajtyák aldott Chérobimok,
Tisztélik s imádgják a' menyei karok,
Szent, szent, kiáltással meg vallják, hogy Urok.²⁴

²² Kristus [Emendáltuk.]

²³ Agyalok [Emendáltuk.]

²⁴ kiáltással [Emendáltuk.]

STATIO QUARTA

ANGELUS PRIMUS²⁵

165 Údvőzített Christust e' Sacrámentumban,
Ki jelen vagy, hiszünk e szent áldozatban,
Gyámolícs, mint Atya, te szent malasztodban,
Hogy lehessünk velled böldeg Menyországban.

ANGELUS SECUNDUS

170 Údvőzlégý, Istennek egyetlenegý fia,
Fény, csillag országának dicsőült koronája,
Minden nyomorultak kegyes orvoslaja,
El battyatt szívemnek meg vigasztalója.

175 Udvőz légy Ur Jesus Christusnak szent vére,
A mű lelkünknek ki lól meg váltó bére,
Szomnyu s fárodtt lelkünk tiszta tenyere,
Hogy el ne ejthetné őrdögnek vezére.

ANGELUS TERTIUS

180 Itt vágyon Christusnak szencséges szent teste,
Szép Szűz Mariának draga szép gyümölcsce,²⁶
A' menyei Szék tartó mestere,
Ki örök haláltól embereket mente.²⁷

Itt van a' királyi ember vedégsége,
Menyei Vőlegény ékes menyegzője,²⁸
Kitől eledellel a föld kereksege
Veszi fogyhatatlan, mégis ennek kencse.

ANGELUS QUARTUS

185 Ez az a' test, aki égből alá szállott,
Ez a' vér, ki nekünk itallal adatott,²⁹
Ez a' test a' Christus, akit szent Atya küldött,³⁰
Ez Jesus vére, ki értünk öntott.

²⁵ [A hiányzó szerepnevet pótolttuk.]

²⁶ csümölcsce [Emendáltttuk.]

²⁷ embéereket [Emendáltttuk.]

²⁸ ikes [Emendáltttuk.]

²⁹ itallal [Emendáltttuk.]

³⁰ attya [Emendáltttuk.]

190 Ez a test, Menyei szentek dicsősége,
Ez a vére, bűnös édes remensége,
Eszt példásza régen a' Mojzes veszszeje,
Erreis czelozot a' frigynek szekrénye.

ANGELUS QUINTUS

195 Ez elégitett meg öt árpa kenyérral³¹
Az ötezer embert nagy csuda téttelel,
Az vizetis borra ez változtatta
El, Kána galilia, a Szűz menyekzővel.

200 Ez vezérlé ki az Izraelnek nepét
Farahó kezéből választot seregét,
A veres-tengernek nagj rompatot vizét
Két felé szakasztá, s ugj keresé kedvétt.

ANGELUS SEXTUS

Elvárták lymbusban a régi Szent Attyák,
Fel szoval erőssen erről kiáltották:
„Nyiljatok meg, Egek, és harmatozatok,
Az igazatt nekünk egyszerre adgyátok!”
205 Nem kédelkedem én, oh, édes Jesusom,
Te jelenlétedről, mert bizonyal tudom,
Hogy jelen vagy itten, szívem szerént vallom,
Óltári szentcségben, s nevedet imadom.
210 Údvöz légy, bővséges életünk kut feje,³²
Eletünk, ki vagy az Attyának szentcséges igéje,
A' bűnös lelkünknek tisztító fördője,
Gyárló embereknek kegyelmes Istene.
215 Áldot legy, Szent asztal, lelkünk vendéksége,
Áldot légy, életnek édes eledele,
Áldot légy, Ángyalok tündőklő szép fénye,
Mert a' mint mondók, ma lészünk terémtönkkel.
Amen.

Finis. Laus Deo.³³

³¹ őtt kényerel [Emendáltuk.]

³² életünk életünk [Emendáltuk.]

³³ [A *Finis* kifejezést a másoló egy sorral lejjebb tollpróbaként megismételte.]

A MŰ ADATAI

Az itt közölt *Pro Festo Corporis Christi* című színjáték kézírata a Csíksomlyói Ferences Rendház Könyvtárában, a *Liber exhibens actiones parascevicas...* című kéziratot 715–720. oldalán található.

Ez a színdarab a csíksomlyói drámakorpusz talán egyetlen fennmaradt úrnapi játéka. Az 1727-ben előadott passiójátékhoz csatolt, négy állomásból álló, angyalszereplőket (Angelus 1–6.) felléptető eucharisztikus vitáról ugyanis nem lehet eldönteni, hogy nagycsütörtökön vagy egy úrnapi körmenet során adták-e elő (vö. *Ferences iskoladrámák I.*, 2009, 6/B, 401–426.).

Az előadás szerzője és színpadra állítója ismeretlen, a forrás a bemutató évszámát és az előadók nevét, továbbá iskolai osztályát sem jelzi. Fülöp Árpád (*Fülöp* 1897, 6.) és Pintér Márta Zsuzsanna a kézirat lelőhelye alapján a 18. századra datálta az előadás idejét (*Kilián–Pintér–Varga* 1992, 71, nr. 81.). Pintér Márta Zsuzsanna a cselekmény ismertetése (*Pintér* 1993, 85–86.) mellett elképzelhetőnek tartja, hogy az évszám nélkül lemásolt drámákat azokban az években vitték színre, amikor más, elsősorban nagypénteki előadási adattal nem találkozunk (*Pintér* 1993, 35–36, 43, 124.). A darab szövegéből Medgyesy S. Norbert kritikai (*Medgyesy S.* 2013, 1088–1108.) és népekenekkel ellátott népszerűsítő kiadást (*Misztériumjátékok I.*, 122–135; *Medgyesy S.* 2019a, 266–276; *Medgyesy S.* 2019b, 54–71; *Medgyesy S.* 2020, 175–186.) készített, továbbá összevetette az 1727-es csíksomlyói passiójáték függelékeként olvasható Eucharisztia-vitával (*Medgyesy S.* 2009, 319–336; *Medgyesy S.* 2010, 345–364.). Az úrnapi játékot említi: *Bándi* 1896, 290; *Muckenhaupt* 1999, 116, nr. I. 26.

A *Pro Festo Corporis Christi...* című játék négy állomásra (Statio 1–4.) tagolódik, amely az úrnapi körmenet szokásos négy oltára lehetett. A játéknak nincsen cselekménye. Az egyes oltároknál angyalok szólalnak meg, és tanítanak, deklamálnak az Eucharisztia lényegéről.

SZERZŐ

A darab szerzője ismeretlen, minden bizonnyal 18. századi csíksomlyói ferences gimnáziumi tanár volt.

FORRÁS

A darab kézírata sem szövegében, sem marginális bejegyzésben nem tartalmaz konkrét forrásutalást. Az előadás szövegéből, kiemelten a 2. statiótól kezdve következtethetünk a katolikus egyház Eucharisztia-tanítására és a szereplők által sorolt bibliai események helyére. A 2. állomás angyalai Szent Pál apostol leveleire (1Kor 10,14–33; 11,17–34) hivatkoznak. Angelus Quartus szavaiban olvasható az a három strófa, („Ez a pohár...”, „Igyatok minyájan...” és „Mert ez öntetik ki...” kezdősorral), amely szó szerint egyezik az 1727-ben előadott Eucharisztia-vita 3. statiójának Angelus Tertius ajkáról elhangzó három versszakával. (Az egyező versszakokat lásd az 1727-es, *Az angyalok vitája az oltáriszentségben valóságosan*

jelenlő Krisztusról című Eucharisztia-diskurzusból: *Ferences iskoladrámák* I., 2009, 414–415, 348–359. sor). A Statio tertia során Angelus Quintus az ószövetségi frigyládát (Kiv 13–15) hozza párhuzamként. Az Angelus sextus Izajás prófétát (Iz 6,3) idézi: „Szent, szent kiáltással meg vallják, hogy Urok”. A Statio quarta során Angelus quartus szavaiban előkerül az ismert Oltáriszentség-előkép: Mózes veszzeje a Vörös-tengeren való csodás átkelés idejéből (Kiv 14), valamint a frigyláda. Az ötödik angyal a csodálatos kenyérszaporítást (Mt 15,32–39), a kánai menyegzőt (Jn 2,1–12) és újra az Egyiptomból való szabadulást (Kiv 13–15) idézi az Oltáriszentség prefigurációjaként. Az Angelus sextus a limbusban sínylődőkről szólva Izajást (Iz 45,8) citálja, amely egyben az adventi Rorate-mise introitus is: „Nyiljatok meg, Egek, és harmatozatok, / Az igazatt nekünk egyszerre adgyátok!”

ELŐADÁS

A játékot a 18. század közepétől adhatták elő, Úrnapján. A *Pro Festo Corporis Christi...* négy állomásra (Statio 1–4.) tagolódik, amely az úrnapi körmenet szokásos négy oltára lehetett. Jeleztük, hogy a játéknak nincsen cselekménye, a kézirat rendezői utasítást, valamint jelmezre és díszletre való utalást nem tartalmaz. Az egyes oltároknál angyalok szólalnak meg, és tanítanak, deklamálnak az Eucharisztia lényegéről. Az első stacionál 4, a másodikonál 5, a harmadik és a negyedik állomásnál 6–6 angyal lép fel. A kézirat kottát és nótajelzést nem tartalmaz, és más forrásból sincs arra adatunk, hogy az egyes versszakokat énekelték vagy legalább recitálták volna. Mivel a darabot – minden valószínűség szerint – liturgikus keretek között, az úrnapi körmenet részeként mutatták be, az érthetőség és hallhatóság kedvéért elképzelhetőnek tartjuk a recitatív előadást.

SZÖVEGKRITIKAI MEGJEGYZÉSEK

A korban szokásos rövidítéseket ((Xtus: a drámában olykor kiírt Christus alakban; sz: szent) továbbá a betűkettőzést jelölő tildét jelölés nélkül feloldottuk.

TÁRGYI ÉS NYELVI MAGYARÁZATOK

- 26 *tibolgo* – tébolygó
- 38 *nem concipiálhat* – nem értheti meg, nem foghatja föl.
- 47 *penitentia* – bűnbánatot követő vezeklés
- 73 *beljegének* – bélyegének. Angelus Tertius szava arra a katolikus tanításra utal, hogy az oltáriszentség nem bélyeg, nem jel vagy jelkép, hanem Krisztus valóságos teste
- 79 *figura* – kép, itt jelkép, szimbólum (vö. a 73. sor jegyzetével)
- 150 *E' Sacramentumban eő jelenletének* – Sacramentum: szentség, ebben az esetben az oltáriszentség; a jelképiséggel szemben az isteni jelenlétet hangsúlyozza (vö. a következő szakasszal is)

- 151 *fényes ládáját Izrael népének* – a frigyszekrényt, frigyládát (ez Isten zsidókkal kötött szövetségének jelképe)
- 155 *frigynek szekrénye* –l. a 151. sor jegyzetét
- 161 *Archangalok* – Arkangyalok: a második angyali kar tagjainak gyűjtőneve
- 162 *Chérobim* – Kérubok: a kilenc angyali kar legfelsőbb csoportja
- 191–192 *Eszt példászta régen a' Mojzes vesszéje, / Erreis czelozot a' frigynek szekrénye* – Mózes vagy Áron vesszeje: „...az Úr azt mondta Mózesnek: Szólj Izrael fiaihoz: adjon neked minden törzs, minden vezér egy botot, törzsenként, összesen tizenkét botot [...] Aztán tedd őket a megnyilatkozás sátorában a bizonyosság elé, ahol meg szoktam nyilatkozni neked. Annak a botja, akit kiválasztok, kihajt.” Áron vesszeje kivirágzott, ez Isten szándékát jelentette. (4Móz 17,16–20)
- 196 *Kána galilia*: a szöveg a galileai Kána városára utal, ahol Jézus Krisztus első csodatétele történt: a hat korsó vizet borrá változtatta a menyegzőn (Jn 2,1–12)
- 199–200 *A veres-tengernek nagy rompatot vizét / Két felé szakasztá* – a Vörös-tengernek nagyon megrontatott vizét szétválasztá (így segítve az egyiptomiak elől menekülő zsidókat; 2Móz 14,21)
- 201 *lymbusban* – lymbus: a pokol tornáca, a Jézus előtt élt igaz emberek lelkeinek lakóhelye, akiket Jézus a kereszthalála után onnan kiszabadított.

Unknown author

A PLAY FOR CORPUS CHRISTI DAY

ESSENTIAL DATA

The manuscript of the play entitled *Pro Festo Corporis Christi...* is on pages 715–720 of the manuscript volume *Liber Exhibens Actiones parascevicas...* in the library of the Csíksomlyó Franciscan Monastery.

This might be the only play for Corpus Christi Day in the Csíksomlyó drama corpus as it is impossible to decide whether the eucharistic debate of four stations and seven angels, annexed to the passion play performed in 1727 in the volume *Liber Exhibens actiones parascevicas...* was performed on Holy (Maundy) Thursday or during a Corpus Christi Feast procession (cf. *Ferences iskoladrámák I*, 2009, 6B, 401–426.).

The author is unknown, the source does not indicate the year, the name of the actors and their class. Árpád Fülöp (*Fülöp* 1897, 6) and Márta Zsuzsanna Pintér dated the performance to the 18th century (*Kilián–Pintér–Varga* 1992, 71, nr. 81). Márta Zsuzsanna Pintér describes the plot and assumes that the dramas copied without a date were performed in the years when we do not have any other data on other performances, especially Good Friday ones (*Pintér* 1993, 35–36, 43, 124). Norbert Medgyesy S. published an annotated version (*Medgyesy S.* 2013, 1088–1108.) and a popular one with folk songs (*Misztériumjátékok 1*, 122–135; *Medgyesy S.* 2019a, 266–276; *Medgyesy S.* 2019b, 54–71; *Medgyesy S.* 2020, 175–186).

AUTHOR

The author of the drama is unknown, it must have been a Franciscan teacher in Csíksomlyó in the 18th century.

SOURCE

The manuscript of the play does not refer to any specific sources in the text and marginal comments. From the second station onwards the text of the performance allows us to deduce the Eucharist teachings if the Catholic church and the locations of Biblical events listed by the characters. The angels of station 2 refer to the epistles of Saint Paul (1Cor 10,14–33; 11,17–34). Angelus Quartus recites the three strophes (beginning „Ez a pohár...”, „Igyatok minyájan...” and „Mert ez öntetik ki...”) that are exactly identical to the three strophes spoken by Angelus Tertius in station 3 of the Eucharist debate of 1727. (See the identical strophes in the 1727 Eucharist discourse: *Ferences iskoladrámák I*, 2009, 414–415., lines 348–359.). In Statio tertia, Angelus Quintus draws a parallel with the Old Testament Ark of the Covenant (Exodus 13–15). Angelus Sextus cites the prophet Isaiah (Is 6,3): „And they were calling to one another: Holy, holy, holy is the Lord Almighty”. In Statio

quarta, Angelus quartus refers to the well-known forerunner of the Eucharist: Moses' stick from the miraculous crossing of the Red Sea (Exodus 14) and the Ark of the Covenant. The fifth angel cites the miraculous multiplication of loaves (Mt 15,32–39), the wedding in Cana (Jn 2,1–12) and yet again the liberation from Egypt (Exodus 13–15) as prefigures of the Eucharist. Angelus Sextus cites Isaiah (Is 45,8) to talk about those suffering in Limbo, and this is at the same time the introitus to the Rorate mass of Advent.

PERFORMANCE

The play *Pro Festo Corporis Christi* was performed around the middle of the 18th century on Corpus Christi Day. It is divided into four stations which may have been the usual four altars of the Corpus Christi Feast procession. The play does not have a plot, the manuscript does not contain director's instructions nor any reference to costumes and decoration. Each altar has angels speaking, teaching and declaiming the essence of the Eucharist. The first station has 4 angels, the second 5, the third and the fourth 6 each. The manuscript has no scores and melody references, and we do not have data from other sources on the singing or at least recital of the different strophes. As the play – most probably – was performed in a liturgical framework, as part of the Corpus Christi Day procession, we believe that a recitative performance was possible for the sake of understandability and hearability.

FELHASZNÁLT IRODALOM / BIBLIOGRAPHY

- Alszeghy* 1914 = ALSZEGHY Zsolt (szerk.), *Magyar drámai emlékek a középkortól Bessenyeiig*, Budapest, 1914.
- Alszeghy–Szlávik* 1913 = ALSZEGHY Zsolt – SZLÁVIK Ferenc, *Csíksomlyói iskola-drámák*, Budapest, 1913.
- A magyar színjáték honi és európai gyökerei* 2003 = *A magyar színjáték honi és európai gyökerei: Tanulmányok Kilián István tiszteletére*, szerk. DEMETER Júlia, Miskolc, Miskolci Egyetemi Kiadó, 2003. (Régi Magyar Színház, 2)
- Bándi* 1896 = BÁNDI Vazul, *A csíksomlyói római katolikus főgymnasium története = A csíksomlyói római katolikus főgymnasium értesítője*, 1895/96, 1–440.
- Biblia* 1976 = *Biblia. Ószövetségi és Újszövetségi Szentírás*, Budapest, Szent István Társulat, 1976.
- Csíksomlyói passiójáték a XVIII. századból = Csíksomlyói passiójáték a XVIII. századból* (Régi Magyar Színpad (RMSZ); RMSZ 1., 2. lemezzel) Sorozatszerk. és jegyzetek MEDGYESY S. Norbert. A DVD-lemez előadói: PPKE BTK Boldog Özséb Színtársulat, Piliscsaba; LFZE–Zeneakadémia Népzene Tanszék, Budapest (Rendező: GODENA Albert, zenei rendező: VAKLER Anna), Pázmány Péter Katolikus Egyetem Bölcsészettudományi Kar, Piliscsaba, 2010.
- Deák–Szentés kézirat*, 18. század. OSZK Ms. mus. 4374. Közreadása: Kővári 2013.
- Demeter* 2003 = DEMETER Júlia, *A csíksomlyói passiók műfaji sajátosságai = A magyar színjáték honi és európai gyökerei* 2003, 19–25.
- Demeter* 2005 = DEMETER Júlia, *Műfaj és funkció összefüggései a csíksomlyói ferences színpadon = A ferences lelkiség hatása az újkori Közép-Európa történetére és kultúrájára*, szerk. ÖZE Sándor és MEDGYESY-SCHMIKLI Norbert, Piliscsaba – Budapest, Pázmány Péter Katolikus Egyetem Bölcsészettudományi Kar – Magyar Egyháztörténeti Enciklopédia Munkaközösség, 2005, 743–753.
- Demeter* 2008 = DEMETER, Júlia, *Hungarian School Theatre. A Short Survey = Színházvilág – Világszínház*, szerk. CZIBULA Katalin, Budapest, Ráció, 2008, 38–60.
- Demeter* 2009 = DEMETER, Júlia, *La figure de Christ dans le cycle des mystères de Csíksomlyó au XVIIIe siècle = Théâtre et drame musical. Revue européenne bilingue. Le Christ dans le patrimoine théâtral, musical, et artistique*, N°s 11–12, 2009, 65–76.
- Demeter* 2015 = DEMETER, Júlia, *Csíksomlyó: Medieval Elements in the 18th Century Passion Plays = Baroque Theatre in Hungary: Education and Entertainment*, edited by Júlia DEMETER, Budapest, Protea Cultural Association, 2015, 84–96.
- Dicsérvjáték az Urat! = Dicsérvjáték az Urat! Római katolikus népénektár liturgikus énekekkel, erdélyi változatokkal*. Szerk. GERÉD Vilmos–GÁL Alajos–ILLYÉS István–Dr. MARTON József. Római Katolikus Érsekség, Gyulafehérvár, 1993, 2007², 2014³.

- Dobszay 2006 = DOBSZAY László, *A magyar népének I.*, MTA TKI – Liszt Ferenc Zeneművészeti Egyetem Egyházzenei Kutatócsoportja – Budapest, Magyar Egyházzenei Társaság, 2006.² (Veszprém, 1995¹)
- Dobszay–Szendrei 1988 = DOBSZAY László – SZENDREI Janka, *A magyar népdaltípusok katalógusa – stílusok szerint rendezve I.*, Budapest, MTA Zenetudományi Intézet, 1988.
- Domokos 1979 = „...édes Hazámnak akartam szolgálni...” (Kájoni János: *Cantionale Catholicum*; Petrás Incze János: *Tudósítások*), összeáll. DOMOKOS Pál Péter, Budapest, Szent István Társulat, 1979.
- Éneklő Egyház = *Éneklő Egyház: Római katolikus népénektár – liturgikus énekekkel és imádságokkal*, Budapest, Szent István Társulat, 1985.
- Ferences iskoladrámák I. = *Ferences iskoladrámák I. Csíksomlyói passiójátékok 1721–1739*, szerk., s. a. r.: DEMETER Júlia, KILIÁN István, PINTÉR Márta Zsuzsanna, Budapest, Argumentum, Akadémiai Kiadó, 2009 (Régi Magyar Drámai Emlékek XVIII. század, 6/1).
- Ferences iskoladrámák III. = *Ferences iskoladrámák III. Csíksomlyói passiójátékok 1751–1762*, szerk., DEMETER Júlia, PINTÉR Márta Zsuzsanna, s. a. r.: DEMETER Júlia, MEDGYESY S. Norbert, PINTÉR Márta Zsuzsanna, KŐVÁRI Réka (zene), MISKEI Antal (latin szöveg), Budapest, Balassi Kiadó, 2021 (Régi Magyar Drámai Emlékek XVIII. század, 6/3). Megjelenés alatt.
- Fülöp 1892 = FÜLÖP Árpád, *Csíksomlyói misztériumok* = A csíksomlyói római katolikus főgymnasium értesítője, 1891–1892, 3–25.
- Fülöp 1894 = FÜLÖP Árpád, *Egy nagypénteki misztérium* = Az ungvári katolikus főgymnasium értesítője, 1893–1894, 52–95.
- Fülöp 1897 = FÜLÖP Árpád, *Csíksomlyói nagypénteki misztériumok*, Budapest, Franklin-Társulat, 1897. (Régi Magyar Könyvtár, 3).
- Gritsch 1483 = GRITSCH, Johannes, *Quadragesimale*, Nürnberg, Anton Koberger, 1483.
- György 1930 = GYÖRGY József, *A ferencrendiek élete és működése Erdélyben*, Cluj-Kolozsvár, 1930.
- Haag 1989 = Dr. Herbert HAAG, *Bibliai lexikon*, ford. RUZSICZKY Éva, Budapest, Apostoli Szentszék Könyvkiadója, 1989.
- Hozsanna! = *Hozsanna! : teljes kottás népénekeskönyv a Harmat–Sík „Szent vagy, Uram!” énektár énekeivel, kibővítve más régi és újabb magyar és gregorián dalammokkal, valamint a szentmise olvasmányközi énekeivel*, szerk. BÁRDOS Lajos–WERNER Alajos. A liturgikus reform alapján átd. Szent István Társulat, Budapest, 2019²⁹.
- Kájoni 1676 = KÁJONI János, *Cantionale Catholicum*, Csíksomlyó, 1676.
- Kájoni 1719 = KÁJONI János, *Cantionale Catholicum*, második kiadás, szerk. BALÁS Ágoston, Csíksomlyó, 1719.
- Kájoni 1805 = KÁJONI János, *A' Keresztény Katholikusok Egyházi Énekes Könyve*, harmadik kiadás, szerk. ANDRÁSI Rafael, Csíksomlyó, 1805, 1806.
- Kájoni 1921 = KÁJONI János, *Erdélyegyházmegyei énekeskönyv a róm[ai]. kath[olikus] kántorok, a nép és ifjuság használatára*. Régibb és újabb énekeskönyvek-, a kántorok és a nép ajkán élő hagyományos énekekből összeállította és orgo-

- nakisérettel ellátta BAKA János csikszentmártoni ny[ugalmozott] kántortanító. Gyergyószentmiklós, [1921.]
- Kilián 1981 = KILIÁN István, *Magyar Mária-síralmak*, Új Írás XXI(1981), 4. szám, 3–17.
- Kilián–Pintér–Varga 1992 = KILIÁN István, PINTÉR Márta Zsuzsanna, VARGA Imre, *A magyarországi katolikus tanintézmények színjátszásának forrásai és irodalma 1800-ig*, szerk. VARGA Imre, Budapest, Argumentum, 1992.
- Kövári 2007a = KÖVÁRI Réka, *Zenetörténet és népzene – Egy XVIII. századi csíki ferences kézirat dallamai a népzenei gyűjtésekben = Mozart – Liszt – Bartók – tanulmánykötet*, Szeged, SzTE JGYTFK Ének-Zene Tanszék, 2007, 80–98.
- Kövári 2007b = KÖVÁRI Réka, *Interdiszciplináris kapcsolatok népzene kutatói szemmel. Az Etelközi fohászok és a Ferences iskoladrámák (1.) c. kiadványok zenei munkálatairól = Diszciplínák határain innen és túl. Fiatal kutatók fóruma 2. – 2006*, Budapest, MTA Társadalomkutató Központ, 2007, 519–537.
- Kövári 2009 = KÖVÁRI Réka, *Énekek az 1721–1739 között előadott csíksomlyói misztériumjátékokban = Dráma – múlt – színház – jelen. – Tanulmányok a dráma- és színháztörténet köréből*, szerk. CZIBULA Katalin, EMÖDI András, JÁNOS-SZATMÁRI Szabolcs, Oradea, 2009, 241–257.
- Kövári 2012 = KÖVÁRI Réka, „Ad notam...” – énekek és énekelt drámaszövegek három 18. századi csíksomlyói passióban = *Tükröződések – Ünnepi tanulmánykötet Domokos Mária népzene kutató-zenetörténész tiszteletére*, szerk. SZALAY Olga, Budapest, L'Harmattan – Könyvpont Kiadó, 2012, 385–416.
- Kövári 2013 = KÖVÁRI Réka, „Deák–Szentés kézirat. The Deák–Szentés Manuscript, Budapest, Magyarok Nagyasszonya Ferences Rendtartomány – MTA BTK Zenetudományi Intézet, 2013. (Fontes Historici Ordinis Fratrum Minorum in Hungaria – Magyar Ferences Források 6.)
- Kövári 2014 = KÖVÁRI Réka, *Halott melletti imádkozók Gyimesközéplak-Hidegség két pontján = Vallási kultúra és életmód a Kárpát-medencében: Tanulmánykötet a 90 esztendő s Erdélyi Zsuzsanna tiszteletére*, GYÖNGYÖSSY Orsolya – LIMBACHER Gábor szerk., Veszprém, Laczkó Dezső Múzeum, 2014, 243–265.
- Kövári 2016 = KÖVÁRI Réka, A „Nap, Hold és csillagok, velem zokogjatok!” című kötetben közölt 18. századi csíksomlyói passiójátékok énekei = *A szövegtől a szcenikáig: Tanulmányok a dráma- és színháztörténet köréből*, II., szerk. CZIBULA Katalin, DEMETER Júlia, PINTÉR Márta Zsuzsanna, Eger, Líceum Kiadó, 2016 (Régi Magyar Színház, 6), 123–148. Világhálón: <https://iig.uni-eszterhazy.hu/download/J1KfltN38kayntl3iIlSgIqyMKDGDmEkLfhTJ385>
- Kövári 2020 = KÖVÁRI Réka, *Nagybőjti énekek a Deák-Szentés kéziratban – a Kájoni Cantionálétól a népzenei gyűjtésekig (Erdélyben és Moldvában) = Vallási kultúra a Kárpát-medencében. Előadások a Nemzetközi Magyarorságtudományi Társaság VIII. Nemzetközi Hungarológiai Kongresszusán (Pécs, 2016. augusztus 22–27.)*, szerk. PETI Lehel – TAMÁS Ildikó, Pécs, PTE Néprajz–Kulturális Antropológia Tanszék, 2020, 225–247.
- Lukács 2000 = LUKÁCS István, *Dramatizirani kajkavski Marijin plač iz Erdelja 1626 – Dramatizált kaj-horvát Mária-síralom Erdélyből*, Budapest, Slovenika, 2000.
- Magyar Katolikus Lexikon = Magyar Katolikus Lexikon I–XIII.*, főszerk. Dr. DIÓS István, szerk. Dr. VICZIÁN János, Budapest, Szent István Társulat, 1993–2008.

- Makula nélkül való tükör 1712* [2015] = *Makula nélkül való tükör, Melly Az üdvözítő Jesus Kristusnak, és Szent Szüléinek életét, úgy keserves kinszenvedését és halálát adgya elé. Melly Superiorok Engedelmébül Szűz, Szent Klára Szerzetében lévő Ujjfalsi Judith által Cseh nyelvből Magyar nyelvre fordítottatott, Es a' tekintetes és nagysagos Ujjfalsi Ujjfalsi Klára Aszszonynak, tekintetes és nagysagos Karancs Berényi György Uram ö Nagysága kedves Házás-társának költségén ki-bocsátattott. Nagy-Szombatban, A' Jesus Társasága Académiája böttüivel 1712. Esztendőben,* s. a. r. FRAUHAMMER Krisztina, Budapest, Pytheas Könyvmanufaktura–MTA–SZTE Vallási Kultúrakutató Csoport, 2015.
- Mária Anya – Mária Anyánk 2019* = *Mária Anya – Mária Anyánk: Szűz Mária élete és alakja a magyar népi Mária-költészetben Erdélyi Zsuzsanna gyűjtése szerint,* s. a. r., szerk. MEDGYESY S. Norbert. Budapest, Szent István Társulat, 2019.
- MASEN, Jacob, *Palaestra Eloquentiae Ligatae, Coloniae Agrippinae, Apud Iohannem Busaeum,* 1657.
- Medgyesy-Schmikli 2000* = MEDGYESY-SCHMIKLI Norbert, *Csíksomlyói Mária-síralmak elő- és utóélete = A magyar színház születése,* szerk. DEMETER Júlia, Miskolc, Miskolci Egyetemi Kiadó, 2000, 44–65.
- Medgyesy 2002* = MEDGYESY S. Norbert, *Biblia Pauperum a csíksomlyói színpadon – a passiójátékok előképrendszere = Mindent az Evangéliumért – Gyürki László 70. születésnapjára,* szerk. FANCSALI Andrásné, Soós Viktor Attila, Körmend, Körmendi Szent Erzsébet Plébániahivatal Képviselőtestülete, 2002, 211–249.
- Medgyesy-Schmikli 2003* = MEDGYESY-S[CHMIKLI] Norbert, *Johannes Gritsch devóciós passiójának nyomai a csíksomlyói színpadon = A magyar színjáték honi és európai gyökerei* 2003, 51–63.
- Medgyesy-Schmikli 2004* = MEDGYESY-SCHMIKLI Norbert, *Paksi Márton György énekeskönyvének dramatikus elemei = Variációk. Ünnepi tanulmányok M. Kiss Sándor tiszteletére,* Szerk., ÖTVÖS István, Pázmány Péter Katolikus Egyetem Bölcsészettudományi Kar, Piliscsaba, 2004, 67–94.
- Medgyesy-Schmikli 2005* = MEDGYESY-S[CHMIKLI] Norbert, *A ferences és a jezsuita nagypénteki színjátékok néhány összefüggése a barokk kori színlapok tanúsága szerint = Labor omnia vincit: Tanulmányok Tüskés Gábor 50. születésnapjára,* szerk. BRETZ Annamária, CSÖRSZ Rumen István, HEGEDŰS Béla, Budapest, Balassi Kiadó, MTA Irodalomtudományi Intézet, 2005, 50–54.
- Medgyesy S. 2009* = MEDGYESY S. Norbert, *A csíksomlyói ferences misztériumdramák forrásai, művelődés- és lelkiségtörténeti háttere,* Piliscsaba–Budapest, Pázmány Péter Katolikus Egyetem BTK, Magyarok Nagyasszonya Ferences Rendtartomány, 2009. (Fontes Historici Ordinis Fratrum Minorum in Hungaria – Magyar Ferences Források, 5. – PPKE BTK Művelődéstörténeti Műhely, Monográfiák, 1.) Világhálón: <https://edok.gyorikonyvtar.hu:443/hu/book/-/record/kkkmk3007969>
- Medgyesy S. 2010* = MEDGYESY S. Norbert, „*Pro Festo Corporis Christi*” – *Eucharistia-vita (1727) és úrnapi játék Csíksomlyón* = A Csíki Székely Múzeum Évkönyve 2009, sorozatszerk. MURÁNYI János, Csíkszereda, Csíki Székely Múzeum, 2010, 345–364.
- Medgyesy S. 2013* = MEDGYESY S. Norbert, *Úrnapi játék Csíksomlyón, a XVIII. században: Szövegkiadás és elemzés = Nyolcszáz esztendő a Ferences Rend:*

- Tanulmányok a Rend lelkeségéről, történeti hivatásáról és kulturális-művészeti szerepéről*, szerk. MEDGYESY S. Norbert, ÖTVÖS István, ÖZE Sándor, Budapest, Magyar Napló, 2013. (Művelődéstörténeti Műhely, Rendtörténeti konferenciák, 8/2), 1088–1108.
- Medgyesy S. 2017 = MEDGYESY S. Norbert, *Nagypénteki énekek a Kájoni-Hymnariumban: népszolozsma, stációs népének vagy korai passiójáték? = Népének és gyülekezeti énekek a 17. századi Magyarországon*, szerk. SZÁDOCZKI Vera, MTA–PPKE Barokk Irodalom és Lelkiség Kutatócsoport, Budapest, 2017 (Pázmány Irodalmi Műhely, Lelkiségtörténeti tanulmányok, 16.), 91–110. Világhálón: http://real.mtak.hu/64792/1/Nepenek_gy%C3%BClekezeti%20%C3%A9nekek.pdf
- Medgyesy S. 2017a = MEDGYESY S. Norbert, *Ördögszerepek a 18. századi csíksomlyói színpadon = Jégtörő írók. Tamási Áron- és Sütő András-émlékkonferencia, 2016. szeptember 20.*, szerk. ABLONCZY László, Magyar Művészeti Akadémia Kiadó, Budapest, 2017, 99–118.
- Medgyesy S. 2019a = MEDGYESY S. Norbert, *Iskoladrámák: Színjátékok, énekek és ünnepek a XVII–XVIII. századi magyarországi iskolakultúrából*, Budapest, Magyar Művészeti Akadémia Kiadó, 2019.
- Medgyesy S. 2019b = MEDGYESY S. Norbert, *Népének és iskoladrámák az Oltáriszentségről a 17–18. századi Magyarországon = Agnus Dei: Az Oltáriszentség tisztelete Magyarországon*, szerk. RÁKOSSY Anna, KONTSEK Ildikó, Esztergom, Keresztény Múzeum, 2019, 54–71.
- Medgyesy S. 2020a = MEDGYESY S. Norbert, *A theatrum sacrum elemei a Kájoni-Hymnarium nagypénteki paraliturgikus tételeiben*, Magyar Egyházzene XXIV (2016–2020), 4. szám (2019/2020), 361–400. Világhálón: https://egy-hazzene.hu/wp-content/uploads/2020/09/361-400_Medgyesy-S.-Norbert.pdf
- Medgyesy S. 2020 = MEDGYESY S. Norbert, *Eucharisztia és úrvacsora a magyarországi vallási kultúrában 2*, szerk. BARNA Gábor, Szeged, Szegedi Tudományegyetem Bölcsész- és Társadalomtudományi Kar, Néprajzi és Kulturális Antropológiai Tanszék, 2020 (Szegedi Vallási Néprajzi Könyvtár, 56), 175–186.
- Minorita iskoladrámák* = KILIÁN István (s.a.r.), *Minorita iskoladrámák*, Régi Magyar Drámai Emlékek XVIII. század 2, Budapest, Akadémiai Kiadó, 1989.
- Misztériumjátékok 1.* 2016 = *Misztériumjátékok 1. = Színjátéka – Régi magyar iskolai színjátékok 2.* (CD-melléklettel.), sorozatszerk. PINTÉR Márta Zsuzsanna, s. a. r., szerk. MEDGYESY S. Norbert, a CD hangmérnöke: NÉMETH István, Budapest, Protea Kulturális Egyesület, 2016. A világhálón: <http://publikacio.uni-eszterhazy.hu/4590/> (2020. április 21.)
- MTA BTK Zenetudományi Intézet Hangarchívum = *Zenetudományi Intézet Hangarchívum*, *Digitális közreadás*, szerk. BÓLYA Mátyás, ELKH BTK Zenetudományi Intézet, 2021. <https://zti.hungaricana.hu/>
- Muckenhaupt* 1999 = MUCKENHAUPT Erzsébet, *A csíksomlyói ferences könyvtár kincsei. Könyvleletek 1980–1985*, Budapest–Kolozsvár, Balassi–Polis Kiadók, 1999.
- Nagy Szilvia 2003 = NAGY Szilvia, *Motívumátvételek néhány csíksomlyói drámában = A magyar színjáték honi és európai gyökerei* 2003, 43–50.
- Nap, hold és csillagok...* = „*Nap, hold és csillagok, velem zokogjatok!*” *Csíksomlyói passiójátékok a 18. századból*, szerk. DEMETER Júlia, utószó PINTÉR Márta Zsuzsanna, latin szöveg KILIÁN István, Budapest, Argumentum, 2003.

- Németh 2012 = NÉMETH István, *Népzenei gyűjtőutak Domokos Máriával = Tükröződések – Ünnepi tanulmánykötet Domokos Mária népzene kutató-zenetörténész tiszteletére*, szerk, SZALAY Olga, L'Harmattan – Könyvpont Kiadó, Budapest, 2012, 771–802 és DVD-ROM melléklet
- Nomina Confratorum* 1925 = *Nomina Confratorum in Domino Defunctorum Provinciae Sancti Stephani Regis in Transsylvania*, Typis Sancti Bonaventurae, Claudiopoli, 1925.
- Pátria = Pátria – magyar népzenei gramofonfelvételek*, szerk, Sebő Ferenc, Fonó Records, Budapest, 2001. CD-ROM (FA-500-3)
- Pintér 1984 = PINTÉR Márta Zsuzsanna, *Az Inductio de passione Christi című iskoladráma = Írók és művek a XVIII. században*, szerk., HARGITTAY Emil és LANCSÁK Gabriella, Budapest, ELTE BTK Acta Iuvenum, 1984, 131–201.
- Pintér 1987 = PINTÉR Márta Zsuzsanna: *Egy csíksomlyói passiójáték*, Vigília LII(1987), 205–210.
- Pintér 1989 = PINTÉR Márta Zsuzsanna, *Történeti rétegek a ferences színjátékokban = Iskoladráma és folklór. A noszvaji hasonló című konferencián elhangzott előadások*, szerk. KILIÁN István – PINTÉR Márta Zsuzsanna, Debrecen, Kossuth Lajos Tudományegyetem Néprajzi Tanszék, 1989, 125–134.
- Pintér 1993 = PINTÉR Márta Zsuzsanna, *Ferences iskolai színjátszás a XVIII. században*, Budapest, Argumentum, 1993 (Irodalomtörténeti füzetek, 132).
- Pintér 2003 = PINTÉR Márta Zsuzsanna, *Utószó = „Nap, hold és csillagok... 2003*, 659–574.
- Pintér 2003/2015 = PINTÉR Márta Zsuzsanna: *Les mystères de la Passion de Csíksomlyó au XVIIIe siècle: tradition médiévale et forme baroque* = Irena KADULSKA (ed.), *Europejskie związki dawnego teatru szkolnego i europejska wspólnota dawnych kalendarzy*, Wydawnictwo Uniwersytetu Gdańskiego, Gdańsk, 2003, 27–33. / P. M. Zs., *Le théâtre dans le Royaume de Hongrie aux XVIIe et XVIIIe siècles: Textes dramatiques et représentations théâtrales*, Nagyvárad [Oradea], Partium, 2015, 77–84.
- Pintér 2005 = PINTÉR Márta Zsuzsanna, *A magyarországi ferences rend középfokú iskolái a XVII–XVIII. században = A ferences lelkiesség hatása az újkori Közép-Európa történetére és kultúrájára 2.*, szerk. ÖZE Sándor–MEDGYESY-SCHMIKLI Norbert, Piliscsaba–Budapest, Pázmány Péter Katolikus Egyetem Bölcsészettudományi Kar–Magyar Egyháztörténeti Enciklopédia Munkaközösség, 2005, 581–592. (Művelődéstörténeti Műhely Rendtörténeti konferenciák, 1/2)
- Pintér 2014 = PINTÉR Márta Zsuzsanna, *A passiójátékok és a kétszintes dráma modellje* = P. M. Zs., *Theatrum és irodalom*, Budapest, Universitas, 2014, 117–128.
- Pintér 2019 = PINTÉR Márta Zsuzsanna, *A megkínzott Test*, Vigília, 2019/5, 500–506. *Publikált népzenei hangfelvételek internetes adatbázisa*, Specifikáció és projectvezetés, Németh István, Programozás és design, Kemecei Zsolt, Digitalizálás, hangrestaurálás Szöllősi Mihály, az internetes elérhetőség főoldala: <http://db.zti.hu/folklor.htm>
- RMDT I. = *Régi Magyar Dallamok Tára I.: CSOMASZ TÓTH Kálmán, A XVI. század magyar dallama*, Akadémiai Kiadó, Budapest, 1958.

RMDT I. = Régi Magyar Dallamok Tára I.: CSOMASZ TÓTH Kálmán, A XVI. század magyar dallama, 2. átdolgozott, bővített kiad., FERENCZI Ilona, szerk., s.a.r., Budapest, Akadémiai Kiadó, 2017.

RMDT II. = Régi Magyar Dallamok Tára II.: PAPP Géza, A XVII. század énekelt dallamai, Budapest, Akadémiai Kiadó, , 1970.

Rózsa 1986 = RÓZSA Huba, Az Ószövetség keletkezése, Budapest, Szent István Társulat, 1986.

Rudasné Bajcsay–Kövári 2012 = RUDASNÉ BAJCSAY Márta – KÖVÁRI Réka, Régi és újabb vallásos énekek a gyimesközéplakiak mindennapjaiban a 21. század elején = Szent helyek, ünnepek, szent szövegek. Tanulmányok a romániai magyarság vallási életéből, szerk. PÓCS Éva, Budapest, L'Harmattan – PTE Néprajz-Kulturális Antropológia Tanszék, 2012, 279–330.

Sávai 1997 = SÁVAI János, A csíksomlyói és a kantai iskola története, Szeged, Agapé Kiadó, 1997.

Sticca 1988 = Sandro STICCA, *The Planctus Mariae in the dramatic tradition of the Middle Ages*, transl. by Joseph R. BERRIGAN, Athens & London, The University of Georgia Press, 1988.

Szendrei–Dobszay–Rajeczky 1979 = SZENDREI Janka – DOBSZAY László – RAJECZKY Benjamin, XVI–XVII. századi dallamaink a népi emlékezetben I–II., Budapest, Akadémiai Kiadó, 1979.

Szentimrey-Vén 2003 = SZENTIMREY-VÉN Dénes, *Egy csíksomlyói moralitás és változatai = A magyar színháték honi és európai gyökerei* 2003, 63–75.

Tüskés–Knapp 2004 = TÜSKÉS Gábor–KNAPP Éva, *Jacob Masen irodalomelméleti műveinek magyarországi hatástörténetéhez*, ItK, 108 (2004), 139–154.

A bibliai szövegeket a Szent István Társulat által először 1976-ban kiadott modern fordításból idéztük (l. *Biblia* 1976):

Biblia. Ószövetségi és Újszövetségi Szentírás, Budapest, Szent István Társulat, 1976.

A régi kifejezések, szavak értelmezésében és a nyelvi magyarázatokban főleg az alábbi szótárakat használtuk:

A Magyar Nyelv Szótára. A Magyar Tudományos Akadémia megbízásából készítették CZUCZOR Gergely és FOGARASI János, I–VI. Pest, Emich Gusztáv akadémiai nyomdásznál, 1862–1874.

A magyar nyelv történeti-etimológiai szótára I–III., főszerk. BENKÓ Loránd, szerk. †KUBINYI László, PAPP László, Budapest, Akadémiai, 1967–1976.

Új Magyar Tájszótár I–V., főszerk. B. LŐRINCZY Éva, szerk. HOSSZÚ Ferenc et al., Budapest, Akadémiai, 1979–2010. (1979, 1988, 1992, 2002, 2010.)

Rövidítések:

AP Akadémiai pyral-hanglemez az ELKH BTK ZTI népzenei archívumában

Gr Néprajzi gramofonfelvétel

KF Kodály-fonográf-henger

ZTI MD Mini Disc felvétel az ELKH BTK ZTI népzenei archívumában